

Kistérségi iskola kiemelkedési lehetőségei egy határ menti kisvárosban

*„Erkölcsei felelősségünk nem az, hogy megállít-
suk a jövőt, hanem hogy formáljuk, és sorsunk-
nak emberileg tűrhető irányokat szabjunk, eny-
hítve az átmeneti helyzet okozta traumán.”*

(Alwin Toffler)

Bokor Ágnes elemzésében olvasható az a megállapítás szakirodalomra hivatkozva, hogy „az ország hagyományosan elmaradott területeinek – Szabolcs-Szatmár, Viharsarok, Órség – egyes közzetei” tekinthetők. Nem mai keletű tehát a gazdasági, társadalmi, kulturális stb. elmaradottság ezen a területen.

E térségekre is érvényes az elvárás, hogy oktatásában a gyermekeket és a felnőttoktatásban résztvevőket az élethosszig tartó tanulásra ösztönözze, s számára ez biztosítani is tudja.

1998-ban készült el az a tizenegy országot – ezek között Magyarországot is – felölelő OECD vizsgálat, amelynek célja „az életen át tartó tanulás finanszírozása alternatív megközelítések elemzése volt. Az OECD igazgatósága (OECD Directorate for Education, Employment, Labour, and Social Affairs Education and Training Division) által összeállított szempontrendszer igen széleskörű elemzést kívánt meg minden résztvevő országtól, amely kiterjedt az oktatás minden szintjének részvételi arányaira, költségeire, finanszírozására, forrásaira, hatékonyságára, minőségellenőrzésére, fejlesztési elképzeléseire stb. Kiterjedt továbbá arra, hogyan lehetne a lakosság iskolázottságát egy az OECD által optimálisnak elképzelt szintre fejleszteni.¹ Ennek az adja az aktualitását, hogy most látszik formálódni a kormányzat szándéka² a felnőttképzés újragondolását illetően.

Az innováció az oktatásügyben is olyan belső megújulást jelent, a rendszeren belül az alkotóerők olyan sikeres mozgósítását jelenti, amelynek a végeredményeként valamilyen széles körben hasznosítható új „termék”, új rendszer, új eljárás stb. alakul ki. Az innovációnak meghatározott külső és belső feltételei vannak. *Külső feltétel:* oktatáspolitikai, *belső feltétel:* az iskolán belüli innovációs képesség és innovációs törekvés. Az innováció egyik részjelleme az innovációs plafon, amelynek a túl alacsonyra szabottsága miatt az innováció deformálódik.

A *modernizációnak* tehát mind az *innovációra*, mind a *reformra* szüksége van. A nem diktatórikus, hanem demokratikus reform éppen arra való, hogy a tömeges innovatív tevékenység számára „zöld utat”, szabad mozgásteret, kijutási lehetőséget teremtsen. A szerves fejlődés,

¹ *Az életen át tartó tanulás finanszírozásának alternatív megközelítései – nemzeti beszámoló – Magyarország – 1998* című tanulmány a Professzorok Háza Felsőoktatási Koordinációs Iroda koordinálásában készült el.

² A kormányprogram *Az ország jövője a polgárok jövője* című fejezetében a *Szakképzés* című részben így ír: „A Kormány kezdeményezi, hogy széles körű szakmai-társadalmi egyeztetésre alapozva az állampolgárok munkaerőpiaci pozíciójának folyamatos javítása, versenyképességük, s ezáltal a gazdaság egészének teljesítménye javítása érdekében induljon meg a felnőttek oktatását szakképzését jogi garanciákkal is biztosító felnőtt képzési törvény koncepcionális előkészítése... Az új szabályozás tegye lehetővé a piacgazdaság feltételei között az állampolgárok élethosszig tanulását, folyamatos át-, és továbbképzését, a korszerű oktatási programok és módszerek, tematikák rendszerező alkalmazását.”

a közmegegyezéses modernizáció természet adta és mesterségesen emelt akadályait, korlátait csak az innovációt segítő reform képes lebontani.

Az innováció a mikroszféra (intézményi szint) modernizálását segíti elő, a reform a makroszféra (az egész iskolarendszer) modernizálásának eszköze.

A szerves fejlődés a demokratikus reformok útja, legjellemzőbb vonása a folyamatosság. Az oktatáspolitikai programok, a fejlesztési koncepció, a „játékszabályok”, az intézmények, valamint a szakmai tudományos közösségek folyamatosságát jelenti.

A demokratikus iskolareform az iskolarendszer egészének átállása az eddigi szervesen fejlődési pályáról egy szerves fejlődési pályára. A modernizációs minta a nemzetközi orientáció. Egy ország csak úgy modernizálhatja iskoláit és iskolarendszerét, ha szakemberei megbízható képet alkotnak más országok értékeiről és vívmányairól, ha figyelemmel kísérik a modernizáció nemzetközi tendenciáit. Minden modernizáció feltételezi a modernizációs minták folyamatos értékelését, az adott országhoz igazodó alkalmazását.

Európához mindenki másként kíván felzárkózni. Egészen más európai színvonalat képvisel az egykori nyugatnémet iskolarendszer, mint a francia, osztrák, olasz stb. Az iskolaügyi modernizáció lényege, hogy a világ élvonalának legjobb törekvéséhez zárkózzunk fel. Az orientáló eszmék, a modernizációs minták arra valók, hogy szintetizáljuk őket. Az orientációs szempontból értékelhető fő nemzetközi tendenciák értékesítéséhez a következő tendenciapárok vehetők figyelembe:

Természeti közelség – civilizáció

Gyakorlatiasság – elméletigényesség

Tradíció – modernizálás

Kollektívizmus – individualizmus

Kultúráközpontúság – egyénre alapozott követelmények

Egy konzervatívabb iskolarendszerben inkább az első oszlopra, egy progresszívben inkább a második oszlopra jellemző tendenciák érvényesülnek erőteljesebben.

A globális helyzetkép felvázolására egyszerűsített modelleket alkalmazunk (legyen a minta Európa, Észak-Amerika, Japán).

Az *európai oktatásügyi* fejlődésnek tendenciái alapján azt állapítottuk meg, hogy nagy hangsúlyt kap a civilizáció, az elméleti tudás, az individualizmus, az általános kultúráközpontúság. A konzervatív vonások dominanciája jellemző. Egyensúly csak a modernitás és a tradíció tendenciapáron belül van.

Az *észak-amerikai oktatásügyben* kevesebb a konzervatív vonás. Jelentős túlsúlya van a civilizációnak, a gyakorlatiasságnak, az individualizmusnak. Az amerikai iskola lebecsüli, elhanyagolja az elméleti tudást.

Japánban az egyensúlyban lévő tendenciapárok sokasága jellemző. Viszont a túlfeszített kultúráközpontúság és a kollektívizmus elnyomja az egyéni érdekeket, így a kultúra dehumanizálódik.

A három példát összefoglalva a következtetésünk a következő: egyik civilizált régió sem alkalmas arra, hogy az egyetlen modernizációs mintája legyen és egyiket sem lehet az orientációs látószögből kihagyni.

Az ideális helyzet, amely a helyes orientáció számára „jól jöhet még”, az, hogy szintézisekben, ellentétekben, ellentétes irányú tendenciák valóságos, bensőséges, termékeny kapcsolataiban gondolkozunk.

Battonya város Békés megyében, a Száraz-ér két partján fekszik, a magyar román határ mellett, Szegedtől 80 km-re, Békéscsabától 62 km-re, Gyulától 55 km-re és Aradtól (Románia) 26 km-re. Ez utóbbira épül az 1995-ben megnyitott közúti személyforgalom lebonyolítására alkalmas, állandó határátkelőhely (Battonya és Turu között). A településen azóta ez az egyik legjelentősebb munkahely az önkormányzat és intézményei, a határőrizeti kirendeltség és a MOL helyi telepe mellett.

A környék termőföldje könnyen művelhető, jó vízgazdálkodású, humuszban gazdag vályogtalaja megfelelő feltételeket biztosít a mezőgazdasági termeléshez. Évtizedeken keresztül 3-4 termelősövetkezet gazdálkodott, ahol a lakosság jelentős része állandó, biztos jövedelemhez jutott. A mezőgazdasági rendszer átalakulása után a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma nagymértékben csökkent, a meglévő Dózsa Rt. és Május 1. Rt. dolgozói közül télen sokan átmenetileg munkanélkülivé válnak, s csak a tavaszi munkák megkezdésekor lép(het)nek újra munkába.

A mezőgazdasági művelésre alkalmas terület kisebb-nagyobb része magántulajdonba került, amit vagy pénzért, vagy terményért bére adnak, illetve saját maguk művelik meg a tulajdonosok. A területek nagysága nem teszi lehetővé, hogy felvegye a mezőgazdasági munkát végezni tudó munkaerőfelesleget, legfeljebb idénymunkásként, alkalmilag.

Az ipari termelés a településen még szembetűnőbben csökkent: az Umató Kft., a Szíffolt Kft., és a Mol Rt. telephelyein talán százan dolgozhatnak kb. fele arányban nők (varrónők) és férfiak (asztalosok, betanított és szakmunkások). Így a település iparüzési adóbevétele kb. 41 millió forint a hasonló létszámú (kb. 6500-7000) települések kb. 100 millió forintjával szemben. Korábban a MOM az Asztalosipari Ktsz., a Szőnyegszövő, a BHG, az ÁTEV, a tesztüzem stb. főleg szak- és betanított munkásokat foglalkoztatott.

Az ipari és mezőgazdasági munkahelyek dolgozóit a helyi középiskola nevelte ki: mezőgazdasági gépszerelő, műszerész, baromfifeldolgozó szakmákban, illetve érettségizettekkel látta el a munkahelyeket.

Azok az emberek, akik nem jutottak munkához, szociális ellátásért folyamodnak az önkormányzatokhoz: rendszeres szociális segélyben 300-400 ember részesül, amit állami finanszírozásból és a helyi önkormányzat 55 millió forintjából fedeznek. Ha ezek az emberek valamilyen vállalatnál, rt-ben dolgozhatnának, akkor ez az összeg csökkenhetne, az iparüzési adó bevétele pedig nőhetne.

Egyéb problémát jelent még, hogy a település lélekszáma csökkenő tendenciát mutat, a korösszetételben pedig az idősek aránya növekszik. Érdekes jelenség, hogy a valamikor Battonyáról elszármazottak visszaköltöznek, illetve a településhez így nem kötődő (általában valahol munkanélkülivé váló) emberek költöznek ide úgy, hogy eladják más településen lévő házukat, lakásukat. Itt jóval olcsóbban vesznek másikat, és (jó esetben) néhány év alatt élék fel a különbözetet, majd segélyért folyamodnak az önkormányzathoz. A beköltözők harmadik csoportja a Romániából beköltözők (kb. 70 fő idáig), akik közül szintén sokan nem jutnak munkához.

A munkát végezni akarók előtt a vidékre járás az egyik lehetőség, aminek több formája létezik: az egyik az alkalmi munkavégzés (dinnye-, hagyma- stb. szezonban); a másik a környező településekre való eljárás (pl. Mezőkovácsházára a baromfifeldolgozóba); a harmadik pedig a további településekre való napi eljárás (pl. Székesfehérvár, Zalaegerszeg, Budapest ipari összeszerelő üzemeiben). Az átjáró (ingázó) vállalati dolgozók helyzete viszonylag jobb. Az alkalmi munkákkal a napi 10-12 órás munkavégzés, a távollét, a rendszertelenség a stabilitás helyett inkább bizonytalanságot, „egyszer hopp, másszor kopp”-jelenséget eredményez. A munkanélküliek egy része a település Városellátó Szervezetének irányításával közmunkát végez(het), másik része még azt sem, vagy csak hosszas várakozás után.

Azoknak a munkanélkülieknek, akik kikerülnek a rendszeres, régen talán unalmasnak („taposómalomnak”) is tűnő munkavégzés „kötelezettsége” alól, megváltozik az életmódja, az életritmusa, az emberekhez és önmagához, a környezetéhez, valójában „mindenhez” való viszonya. Amennyiben iskoláskorú gyermeke(i) van(nak), akkor ezek a megváltozott tényezők nagyon jelentősen hat(hat)nak, a gyermekekre is.

Néhány példa erre a megváltozott mentalitásra:

a) a kötelezettségekhez, a munkához való viszonyban

- nem kell pontosan felkelni, elindulni;
- végig ülni a tanítási órákat;
- bármikor bármit lehet tenni, nincs valódi, súlyos következménye;

- nem feltétlenül kell tanulni, leckét elkészíteni;
- az utasítások elfogadása feltételekhez kötődik, illetve nem is kell elfogadni;
- b) az emberekhez és önmagához való viszonyban:
 - elfordulás a többiekől, mesterséges magány;
 - a kisebbségi érzésnek, a feleslegesség érzésének növekedése;
 - vagy szándékos figyelemfelhívás pl. deviáns magatartással, öltözködéssel, szabályok megszegésével, dohányzással stb.;
- c) a tárgyi és személyes környezethez való viszonyban:
 - igénytelenség pl. ruházkozásban, iskolai felszerelés elhanyagolásában, szemtelésben;
- d) a jövőkép változásában:
 - elmenekülés a valóságból, szellemi-lelki igénytelenség pl. szappanoperák nézése, álromantikus füzetek, pletykalapok olvasása; „sztárokhöz” való túlzott vonzódás;
 - reménytelenségbe való menekülés;
 - „csodavárás” erőfeszítés nélkül pl. szerencsejátékok igénye.

A fenti példák (a teljesség igénye nélkül) a mi intézetünkben is fellelhetők.

A szakiskolai tanulók körében nagyobb mértékben, de a gimnáziumi tanulók esetében is vannak már ilyen tapasztalatai a tantestületnek.

Országos felmérésekből azt is lehet tudni, hogy erős összefüggés van a szülők iskolázottsága a felsőoktatási intézményekbe való felvételi arányok, a felvételi írásbeli átlagok és a nyelvvizsgálóval rendelkező jelentkezők aránya között.

Kevésbé jelentős az összefüggés a szülők anyagi helyzete és a felvételi arány, a felvételi írásbeli átlaga és a nyelvvizsgát tett jelentkezők aránya között. Ezek az összefüggések különösen az 5-10 ezer lélekszámú településeken lévő, helyi önkormányzat által fenntartott középiskolák esetében bizonyíthatók, hiszen itt pl. a munkanélküliség, az alacsonyabb képzéssel rendelkező szülők aránya magasabb. Az ilyen települések általános iskoláiból a jobb eredményeket elérő tanulók nagyobb városok nevesebb (vagy nevesebbnek hitt) középfokú iskoláiba kerülnek be, a szerényebb eredményekkel rendelkező, jó képességű de szociálisan hátrányosabb helyzetben lévő szülők gyermekei maradnak helyben.

A város erején felül tartja fenn a középiskolát. A családok felérték tartalékaikat, a gyerekeknek csak itt van lehetőségük iskolába járásra. Ezért az iskolákat kell szélesebb körre kiterjeszteni. A város és a környező település igénye is, hogy felvállaljuk a gimnáziumi osztályok mellett a szakképzést is. Gyereanyagunk átlagos képességű, de különböző országos, megyei megmérettetésen jól teljesítenek, öregbítik 56 éves iskolánk hírnevét.

A középiskolák rangsorolása fontos, de fontosnak tartjuk az odavezető utat is, hiszen egy átlagos képességű gyerekállományból kiemelni a jót nehéz feladat. Intézményünkben, a battonyai Mikes Kelemen Gimnáziumban és Szakközépiskolában jelenleg nappalin évfolyamonként két gimnáziumi és 1 szakiskolai, illetve a felnőttoktatásban három osztály működik közel 400 fővel.

Minden évben meghirdetjük a „Középiskolás leszek” megyei versenyt, amely a tanulók megmérettetésén kívül szakmai együttműködést biztosít a gimnázium és a környező általános iskolák között. Így a gyerekek és a tanárok is megismerik az iskolánkat, tanárainkat és később az iskolaválasztásnál bátran választják iskolánkat.

Helyi adottságainkból adódóan egyik gimnáziumi osztályunk határrendész osztály. Ezt a specializációt a gyerekek nagyon kedvelik. Szakmát az érettségi után két évvel kapnak. A szakmai képzés felől érkező visszajelzések pozitívak, tanulóink jó eredményeket értek el: pl. 2001-ben az országos határrendészeti versenyen egyéni kategóriában 3., 7., 10., 2002-ben a területi versenyen pedig 1., 2., 4. helyezettek lettek.

A szakirányú felkészítés a hivatásos határőröknek köszönhető. A helyi kirendeltségek és a területi parancsnokság szoros kapcsolatban működik együtt az iskola tantestületével. Amennyiben a tanuló komolyan veszi az iskolánk képzését, felveszik a szakközépiskolába és amikor ott végez, automatikusan munkahelyet biztosítanak számára.

Jelenleg volt diákjaink közül többen végzősök a különböző rendészeti iskolákban, s már munkahely várja őket Battonyán.

A képzés alatt ingyen munkaruhát, frószert, taxibérletet, ingyen ebédet kapnak. (Természetesen ha idő előtt abbahagyja a képzést, vissza kell fizetnie a segélyként kapott juttatásokat.) E képzésben kiemelt tárgy az idegen nyelv és az informatika. Lehetőségük nyílik a helyi szükségleteknek megfelelően a román nyelv tanulására is.

Másik gimnáziumi osztályunk általános tantervű, hangsúlyozva az idegen nyelv és az informatika oktatást. Általános érdeklődésű gyerekek lévén a tehetséggondozás csak kis csoportban történhet.

Aktuális kérdésünk a kétszintű érettségi. Minden tantárgyból nem tudunk emelt szintű képzést biztosítani. Kedvező megoldása a feladatnak, hogy tagjai vagyunk a Maros-Körös köze Oktatási és Kulturális Közhasznú Egyesületnek, mely orosházi központtal működik. Az egyesületen belül lehetőség nyílik olyan együttműködési megállapodásra, amelynek alapján az egyesület tagjait alkotó középiskolák megosztják egymás között a tantárgyi felkészítést.

ECDL számítógépes oktatásra már iskolánkban is van lehetőség. A nyelvvizsga bármelyik fokozatára fel tudjuk készíteni a tanulókat, hiszen megvannak hozzá a személyi- és tárgyi feltételeink. Az egyesületen belül oldjuk meg a vizsgáztatást (Pitman nyelvvizsga, német, román nyelvvizsga, ECDL vizsga).

Tanulmányunk elején utaltunk rá, hogy a fennmaradás a helyi igényeknek megfelelően alakul. Az oktatás Achilles-sarka a szakképzés. Fontos, hogy jól képzettek legyenek a tanulók és figyelni kell a piac telítettségét is. Ezért folyamatos innovációra van szükség. A szakképzést be kell mutatni, bejáratottá kell tenni, mire pedig minden segítség és gyakorlóhely megvan, a piac általában telítetté válik. Ebből adódóan a fő kérdés, hogyan oldható meg, hogy egyik napról a másikra új igényeknek megfelelő képzés induljon be. Ezért olyan lehetőséget kell keresni, amely minimálisan pénzigényes, de beindítható, és van lehetőség az elhelyezkedésre, illetve továbbtanulásra.

Iskolánkban a falusi turizmus, ökoturizmus szakirányokkal próbálkozunk. Alapító tagjai vagyunk a Marosháti-Kistérség turizmusa Egyesületének. A munkába bekapcsolódott a térség önkormányzata is.

Legújabb induló képzésünk a 13. évfolyamon induló pedagógiai asszisztens képzés, amely a 2004-ben hatályba lépő pedagógiai asszisztens alkalmazását előíró törvényt hivatott szolgálni.

Tanáraink folyamatosan vesznek részt szakmai továbbképzéseken, hogy magasabb színvonalon tudják oktatni tanulóinkat. Nehéz megfelelő végzettségű fiatal szakembereket a nagyobb városokból „idecsábítani”. A főiskolai diplomával rendelkező tanárok az intézmény anyagi és erkölcsi támogatásával tanulhatnak tovább az egyetemek kiegészítő képzésein, ez is vonzóvá teszi iskolánkat.

Tanulmányunkat egy olyan lehetőség bemutatására szántuk, amely segítségül szolgálhat más hasonló helyzetű iskolák részére. A mai kor nehézségei, problémái ellenére is hisszük, valljuk, hogy minden próbálkozás, amely a gyerekek érvényesülési lehetőségeit szolgálja, fontos és szent feladat és egyben a legjobb befektetés.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Bokor Ágnes: Szegénység a mai Magyarországon. Budapest, Magvető Kiadó 1987. 36.
2. Halász Gábor–Lannert Judit (szerk.): Jelentés a magyar közoktatásról 2000. OKI, Budapest.
3. Molnár Mihályné: Iskolánk társadalmi, gazdasági környezete (tanulmány) 2002. Battonya.
4. Fejes István: Középsiskola a határon 2001. Battonya.